

Emlékezés Bartal Györgyre (1785-1865), a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági és tiszteleti tagjára

Remembering György Bartal (1785-1865), Member of Directorate and Honorary Member of the Hungarian Academy of Sciences

Bartal György jeles jogtörténész és történész, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági és tiszteleti tagja 1785. április 24-én született Füss községben (Komárom vármegye). 1865. szeptember 20-án hunyt el Damazérkarcsán (Pozsony vármegye).

A Magyar Tudós Társaság (a Magyar Tudományos Akadémia jogelődje) Bartal Györgyöt 1830. november 17-én tartott ülésén igazgató (igazgatósági) tagjává választotta. Itt utalunk arra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia 1858-ban elfogadott alapszabálya az igazgató tag elnevezést az „igazgatósági tag” terminus technicusszal váltotta fel.

A Magyar Tudományos Akadémia 1858. december 15-én tartott éves közgyűlésén Bartal Györgyöt tiszteleti tagjává választotta. A Magyar Tudós Társaság első, 1831. február 14-én tartott nagygyűlésén került sor az első tiszteleti – és tegyük hozzá levelező – tagok választására. A tiszteleti tagság, mely a Magyar Tudományos Akadémia 1949. évi alapszabályig maradt fenn, az akadémiai tagság legmagasabb formáját jelentette. Tiszteleti taggá kizárólag hazai tagot lehetett választani.

Bartal György a következő évben, 1859. február 7-én tartotta székfoglaló előadását „Egy XVII. századbeli záloglevél, adalékul a magyar örökösödési jog történelméhez” címmel. A székfoglaló előadás nyomtatásban is megjelent (Akadémiai Értesítő 1859. 19. évfolyam 1. kötet 51-63. old.). Bartal György aktív részt vállalt a Magyar Tudós Társaság alapszabályainak megszövegezésében, kidolgozásában.

Említést érdemel, hogy Bartal Györgyöt a tekintélyes, 1443-ban illetve 1458-ban alapított nápolyi Accademia Pontaniana is tagjául választotta, ami tudományos munkássága nemzetközi elismerésének jele.

Bartal György korán elveszítette szüleit. Nagybátyja, Kulcsár Tamás, Komárom vármegye szolgabírája és felesége nevelték és gondoskodtak iskoláztatásáról. A gimnázium alsóbb osztályait Pozsonyban, a két felső osztályt 1799 és 1801 között Nagyszombaton végezte. Jogi és bölcsészeti tanulmányokat 1801 és 1805 között a Pozsonyi Királyi Jogakadémián folytatott.

1806-ban, egy éven át folytatott joggyakorlatot követően felesküdtött királyi táblai jegyzőnek. Részt vett az 1807. évi budai és az 1808. évi pozsonyi országgyűléseken mint Ghyczy József személynöki ítélmester, majd Ürményi János királyi táblai előadó bíró irodai kiadója.

Bartal György 1809. február 12-én ügyvédi oklevelet szerzett. Pálffy Lipót gróf főispáni helytartó kezdeményezése, javaslata alapján 1810. április 9-én Pozsony vármegye másod aljegyzőjévé és levéltárnokává, 1817-ben pedig főjegyzőjévé nevezték ki. 1823. augusztus 4-én Pozsony vármegye alispánjává választották. 1825. augusztus 16-án választotta ugyancsak Pozsony vármegye országgyűlési követévé.

Felsőbüki Nagy Pál (1777-1857), a Magyar Tudós Társaság igazgatótanácsának tagja mellett vállalta a magyar nyelv elismeréséért való küzdelmet. Bartal György magas rangú hivatalnokként, tisztviselelként támogatta a magyar nyelven folyó oktatást, ügyintézését és törvénykezést (bíráskodást). Számos alkalommal hivatkozott az 1830. évi VII. törvénycikkre a nemzeti nyelv használatáról, az 1836. évi III. törvénycikkre a magyar nyelvről, az 1840. évi VI. törvénycikkre (ugyancsak) a magyar nyelvről és az 1844. évi II. törvénycikkre a magyar nyelv és nemzetiségről.

1827. november 17-én Majláth György királyi személynök kezdeményezésére személynöki ítélőmesternek nevezték ki. Ennek következtében megszűnt hivatali kapcsolata Pozsony vármegyével.

A királyi táblán joggal szerzett tekintélye alapján Bartal György nem sokkal később nádori ítélőmester lett. 1830 januárjában udvari tanácsos és a királyi udvari kancellária előadója lett. Ekkor lett magyar királyi udvari tanácsos. Néhány hónappal később, május 25-én az országgyűlési ügyek előadója lett. Udvari tanácsosként részt vett az 1832-1836. évi és az 1839-1840. évi pozsonyi országgyűléseken, diaetákon. Gyakran vállalt részt Erdély legfontosabb ügyeinek intézésében is.

1830. szeptember 28-án V. Ferdinánd magyar király (1830-1848) koronázása alkalmából –V. Ferdinánd volt az utolsó magyar király, akinek koronázására Pozsonyban – került sor, Bartal György aransarkantyús vitéz lett. 1833. május 23-án a Szent István rend vitéze, majd 1846. július 2-án annak kincstárnoka lett. Már korábban magyar királyi udvari tanácsos lett.

Az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc első évében, 1848. május 8-án a magyar udvari kancellária megszűnt, az újonnan létesített magyar királyi külügyminisztériumban államtanácsossá és első osztályfőnökké nevezték ki. Ezt a fontos beosztást november 12-ig töltötte be.

1848 novemberétől kezdve Pozsonyban és csallóközi birtokán élt visszavonultan. V. Ferdinánd király – V. Ferdinánd formailag a Habsburg-Lotharingiai Ház Debrecenben 1849. április 14-én kimondott trónfosztásáig maradt magyar király – Bartal Györgyöt érdemei elismeréseképpen 1848. május 20-án gyémántgyűrűvel ajándékozta meg.

Bartal György „Commentariorum ad historiam status jurisque publici Hungariae aevi medii libri XV” című, Pozsonyban 1847-ben megjelent háromkötetes munkája komoly figyelmet keltett a hazai jogászok, elsősorban közjogászok és történészek körében. A munkát az Új Magyar Muzeumban Pauler Tivadar (1816-1886), egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes, igazgatósági és tiszteleti tagja, később (1880-tól) az MTA másodelnöke ismertette, kiemelve a mű érdemeit, utalva a középkori források (fontes medii aevi) alapos elemzésére és a szerző magas szintű latin nyelvismeretére.

Bartal György történeti értekezéseit tekintélyes kiadványokban, így az Új Magyar Muzeumban, a Magyar Akadémiai Értesítőben és az Esztergomban 1862-ben megjelenő Magyar Tudományos Értekezőben (ennek a Knauz Nándor és Nagy Iván által szerkesztett kiadványnak csupán két kötete, 11 számmal jelent meg) publikálta. Bartal György az Egyetemes Magyar Encyclopaediában is gyakran jelentetett meg történeti és jogtörténeti tanulmányokat.

A XIX. század derekán már rendelkezésre álltak magyar nyelven kiadott szakkönyvek és tankönyvek, melyek Bartal György kutatómunkáját is megkönnyítették. Fontos ugyanakkor utalni arra, hogy több esetben ezek a munkák külföldi, elsősorban német és osztrák szerzők munkáinak fordításai voltak. A hazai jog (ius patrium) egyes, elsősorban közjog (ius publicum) körébe tartozó intézményeit elemezve Bartal György nem egyszer utalt a római jogi forrásokra (fontes iuris Romani) is.

A jogtudós, elsősorban jogtörténész és történész Bartal György életpályája, munkássága jogász, jogtudós és történész kortársai nagy többségétől eltérően, nem a politikai élethez, a közéleti aktivitáshoz, hanem a jogász, elsősorban a közigazgatásban betöltött tevékenységhez kapcsolódik. Jelentős érdeme a magas színvonalú, tudományos igényű forráskutatás és elemzés. Bartal György a XIX. század első felében a magyarországi jogászok és történészek körében nagy tekintélynek örvendő jogtudósnak és történésznek számított. Az oklevelek körültekintő, tudományos igényű elemzésére épülő jogtörténeti és történeti munkái, bár sok esetben ma már meghaladott teóriák, prekoncepciók alapjául szolgálnak, figyelmet érdemelnek.

Bartal György főbb munkái

Commentariorum ad historiam status jurisque publici Hungariae aevi medii libri XV. I-III. Pozsony, 1847.; Egy XVII. századbeli záloglevél, adalékul a magyar örökösödési jog történelméhez. (székfoglaló értekezés). Akadémiai Értesítő 1859. 19. évfolyam 1. kötet 51-63. old.; Csallóköz történeti vázlata. Pest, 1860.; A párthus és hun-magyar scythákról. Szerző arcképével és rövid életrajzával kiadja Toldy Ferenc. Pest, 1860.; Béla király halhatatlan jegyzőjének, Mátyásnak újabb diadaláról. Pest, 1861.; A párthus hún-magyar scythákról tanulmányai befejezéséül kiadta Knauz Nándor. Pest, 1862.; Nyílt levele barátjához Knauz Nándorhoz Toldy Ferencz «Valamijére Szent Istvánról». Pest, 1862. és Béla király halhatatlan jegyzőjének hajdani szittyáiról főtekintettel macedoni Nagy Sándor korára. Pest, 1864.

Felhasznált irodalom

Pauler T.: Emlékbeszéd id. Bartal György fölött. Magyar Tudományos Akadémia Évkönyvei. 11. kötet. Pest, 1867.

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu